

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ

Семенова К. Д., кандидат економічних наук, доцент кафедри економічного аналізу, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: ka_sta@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1613-7218

***Анотація.** Метою дослідження є аналіз основних тенденцій фінансового стану підприємств України на основі розрахунку системи показників та розробка заходів щодо покращення фінансового стану та забезпечення сталого розвитку підприємств. Методика. Під час здійснення дослідження використовувався системно-аналітичний метод; методи аналізу динаміки – для виявлення тенденцій зміни показників фінансового стану; методи аналізу структури – для визначення структури капіталу підприємств; табличний та графічний методи – для наочного відображення інформації. Результати. Розрахунок та аналіз системи показників, що відображають фінансовий стан підприємств України, дозволив виявити основні тенденції, що сформувалися протягом останніх років, і на основі цього запропонувати систему заходів щодо покращення фінансового стану та підвищення ефективності діяльності підприємств. Практична значущість. Результати проведеного аналізу дозволили виявити проблеми, що присутні підприємствам України з точки зору їх фінансової стійкості, платоспроможності та ефективності діяльності, і на основі виявлених загроз та ризиків обґрунтувати необхідність прийняття ефективних управлінських рішень.*

***Ключові слова:** фінансовий стан, платоспроможність, фінансова стійкість, рентабельність, активи, зобов'язання, тенденція.*

ANALYSIS OF THE FINANCIAL STATUS OF UKRAINIAN ENTERPRISES AND DEVELOPMENT TRENDS

Semenova Kateryna, PhD in Economics, Associate professor of the Department of Economic analysis, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
e-mail: ka_sta@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1613-7218

***Abstract.** The purpose of the study is to analyze the main trends in the financial condition of Ukrainian enterprises based on the calculation of a system of indicators, and to develop measures to improve the financial condition and ensure sustainable development of enterprises. Method. The system-analytical method is used during the research; methods of dynamics analysis are used to identify trends in financial indicators; methods of structure analysis are used to determine the capital structure of enterprises; tabular and graphical methods are used for visual display of information. Results. The article considers theoretical approaches to defining the essence of the concept of financial condition of the enterprise, highlights its main characteristics, presents a system of indicators that characterize it. The dynamics of the main indicators of the financial condition of Ukrainian enterprises is analyzed, in particular, the capital structure of enterprises is determined, the indicators of liquidity, financial stability and business activity are analyzed, the tendencies of profitability of activity are revealed. The analysis shows that Ukrainian enterprises tend to deteriorate their financial condition: the share of current accounts payable is growing, which is one of the most risky sources of asset formation; there is a threat of loss of solvency; there is a slowdown in inventory turnover as a result of the fact that the growth rate of inventories outpaces the growth rate of output; the main activity of Ukrainian enterprises is profitable, but other activities, primarily financial and investment, bring losses. Based on the analysis, a system of measures to improve the financial condition and increase the efficiency of Ukrainian enterprises is proposed. Practical importance. The results of the analysis revealed the problems of Ukrainian enterprises in terms of their financial stability, solvency and efficiency, and on the basis of identified threats and risks to justify the need for effective management decisions.*

***Keywords:** financial condition, solvency, financial stability, profitability, assets, liabilities, trend.*

JEL Classification: D240, O120

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної економіки діяльність підприємницьких структур відбувається в динамічних, часто змінюваних умовах, що негативно позначається на загальних показниках їх виробничо-господарської діяльності. Стратегічний розвиток підприємств повинен бути орієнтований на збільшення фінансових результатів виробничо-господарської діяльності, зміцнення фінансової стійкості та платоспроможності, що в свою чергу забезпечить високий рівень їх конкурентоспроможності. Тому актуальним є дослідження дієвих інструментів та підходів щодо аналізу фінансової

стійкості та платоспроможності підприємств з метою визначення потенційних можливостей підвищення їх прибутковості та посилення конкурентних позицій на ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження теоретичних та методологічних засад оцінки фінансового стану підприємств зробили такі зарубіжні вчені, як: Е. Альтман, Л. Бернстайн, У. Бівер, Г. Савицька, Р. Таффлер, А. Шеремет та ін. Різні аспекти даної проблематики висвітлено також у працях вітчизняних вчених, зокрема:

М. Д. Білик [1], Н. А. Волкової [2], Т. М. Ковальчук [3], А. М. Поддєрьогіна [4], О. О. Терещенка [5], С. С. Черниш [6] та ін. Кожен з науковців пропонує свою інтерпретацію поняття «фінансовий стан», однак у цілому методика аналізу та сукупність показників, що розраховуються для його оцінки, зазвичай збігаються.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Інтерес до методологічних та практичних питань аналізу фінансового стану обумовлений важливістю забезпечення для суб'єкта господарювання стабільної діяльності, безперебійного та ефективного функціонування, раціонального використання фінансових ресурсів. У ринковій економіці фінансовий стан підприємства по суті відображає кінцеві результати його діяльності. У той же час підприємство може бути фінансово стійким і мати достатній рівень платоспроможності в певний момент часу, але мати несприятливі можливості у майбутньому, і навпаки. Тому подальшого дослідження потребують теоретичні та практичні аспекти аналізу фінансового стану підприємств України та виявлення тенденцій розвитку.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз фінансового стану підприємств України на основі системи показників, виявлення основних тенденцій розвитку і розробка заходів щодо покращення фінансового стану та забезпечення сталого розвитку підприємств.

Основний матеріал. Фінансовий стан є однією з основних характеристик ефективності функціонування будь-якого суб'єкта господарювання, індикаторами забезпеченості фінансовими ресурсами, доцільністю їх розміщення та ефективного використання, спроможності здійснювати ефективну господарську діяльність в умовах мінливого внутрішнього і зовнішнього середовища. Аналіз фінансового стану підприємства, поряд із комплексною оцінкою його активів і пасивів, ділової активності, використання капіталу, є важливим елементом визначення фінансової стабільності суб'єкта господарювання.

Підходи науковців щодо сутності категорії фінансового стану іноді кардинально відрізняються. Так, Н. І. Приходько вважає, що фінансовий стан – це результат виробничо-фінансової діяльності підприємства і характеризується величиною його засобів, матеріально-технічного постачання, виробництва, реалізації продукції, прибутку [7, с. 189].

А. О. Пітінова під фінансовим станом розуміє показник його фінансової конкурентоздатності, тобто платоспроможності, кредитоспроможності, виконання зобов'язань перед державою та іншими підприємствами [8, с. 380]. Вважаємо, що фінансовий стан – це більш складна, комплексна категорія, яка відображає здатність підприємства здійснювати виробничо-господарську та фінансову діяльність, вчасно погашати боргові зобов'язання, ефективно використовувати наявні ресурси і забезпечувати стійкий розвиток.

Двома основними характеристиками фінансового стану господарюючого суб'єкта є його фінансова стійкість і платоспроможність. Фінансово стійким можна вважати таке підприємство, яке за рахунок власних засобів покриває кошти, що вкладені в активи, не допускає невиправданої дебіторської та кредиторської заборгованості і має ресурси для того, щоб розрахуватися за своїми зобов'язаннями в установлені терміни. Платоспроможність відображає здатність підприємства вчасно сплачувати за своїми боргами і зобов'язаннями. При цьому умова фінансової стійкості та платоспроможності виконується тоді, коли підприємство має стійку здатність відповідати за своїми боргами у будь-який момент часу. Недостатній рівень фінансової стійкості зазвичай обумовлює неплатоспроможність суб'єкта господарювання, у той же час надмірна – означає накопичення надлишкових запасів і резервів, які, з одного боку, збільшують витрати підприємства, а з іншого – стримують темпи його розвитку.

Аналіз фінансового стану передбачає проведення об'єктивної оцінки величини та структури активів і пасивів підприємства, а також визначення системи показників, зокрема таких, як:

- показники майнового стану;
- показники ліквідності;
- показники фінансової стійкості;
- показники ділової активності;
- показники прибутковості (рентабельності);
- показники ринкової активності (для акціонерних товариств) [9, с. 55].

При цьому сукупність показників, які можуть входити до даної системи, визначаються метою та завданнями аналізу, наявною інформаційною базою, специфікою підприємства тощо.

Оцінку фінансового стану підприємств України доцільно розпочати з аналізу структури капіталу (табл. 1).

За результатами проведених розрахунків можна зробити висновок, що в структурі

капіталу підприємств України більше 50% складає сума поточних зобов'язань, при цьому за аналізований період їх частка збільшилася і досягла майже 60%. У той же час скоротилася питома вага власного капіталу і довгострокових зобов'язань. Така ситуація є досить ризикованою для підприємств, оскільки поточні зобов'язання є найбільш строковими і їх висока питома вага свідчить про непродуману фінансову стратегію і ризик втрати підприємствами фінансової стійкості.

Таблиця 1

Динаміка структури капіталу підприємств України

Рік	Капітал усього, млн. грн.	У тому числі, %			
		власний капітал	довгострокові зобов'язання і забезпечення	поточні зобов'язання і забезпечення	зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, та групи вибуття
2015	8073783,4	28,35	20,66	50,97	0,02
2016	9991791,2	24,48	16,98	58,51	0,02
2017	9961779,1	24,68	17,38	57,92	0,03
2018	10878050,6	24,90	16,16	58,91	0,03
2019	11494975,4	26,91	14,21	58,85	0,03

Джерело: розраховано за даними [10]

Рівень фінансового стану підприємств значною мірою залежить від їх платоспроможності, яку можна охарактеризувати за допомогою показників ліквідності (табл. 2). Кожен коефіцієнт має своє призначення і відповідає на питання щодо достатності елементів оборотних засобів для покриття поточних зобов'язань підприємств.

Таблиця 2

Динаміка показників ліквідності підприємств України

Показник	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,073	0,057	0,063	0,059	0,069
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,685	0,732	0,663	0,663	0,670
Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	0,998	0,987	0,979	0,981	0,982

Джерело: розраховано за даними [10]

Розрахунок показників ліквідності показав, що найбільш ліквідні активи підприємств України протягом усього досліджуваного періоду склали досить невелику частку, значно нижчу від рекомендованого значення. Тобто, у підприємств достатньо грошових коштів лише для покриття 7% своїх поточних зобов'язань, у той час як забезпечити рівень платоспроможності підприємств у короткостроковій перспективі можна у тому випадку, коли сумою грошових коштів покривається 20% поточних зобов'язань.

Значення коефіцієнтів швидкої ліквідності наближаються до рекомендованих 0,8, однак у 2017-2019 рр. вони дещо зменшилися порівняно з 2015-2016 рр. Так, у 2019 р. 67% поточних зобов'язань підприємства можуть покрити найбільш ліквідними активами – грошовими коштами та їх еквівалентами, а також наявною дебіторською заборгованістю.

Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) характеризує частку поточних зобов'язань, яку підприємство може погасити за рахунок реалізації усіх своїх оборотних активів. Результати розрахунків, наведених у таблиці 2, свідчать про те, що значення даного коефіцієнта протягом досліджуваного періоду були суттєво нижчими за рекомендовані, при цьому мали негативну тенденцію до зменшення. Так, у 2015 році лише 99,8% поточних зобов'язань підприємства України могли покрити загальною сумою своїх оборотних активів, а в 2019 році й того менше – 98,2%, у той час як їх повинно бути вдвічі більше, ніж короткострокових зобов'язань, щоб забезпечити платоспроможність у довгостроковій перспективі.

Отже у підприємств України сформувалися негативні тенденції щодо зниження рівня платоспроможності. Тому доцільним є здійснення аналізу системи показників фінансової

стійкості (табл. 3).

Як свідчать дані, що наведені в таблиці 3, фінансова стійкість підприємств України за досліджуваний період згідно більшості розрахованих показників дещо покращилася, однак у цілому залишається незадовільною. Так, частка власного капіталу в загальній сумі капіталу підприємств складала лише 25-28%, тобто, підприємства мають високий рівень залежності від зовнішніх джерел фінансування. При цьому, увесь наявний власний капітал вкладено в необоротні активи і власних оборотних коштів для придбання сировини, матеріалів тощо, у підприємств немає. Однак варто відмітити, що зростання коефіцієнта мобільності свідчить про збільшення в останні роки частки оборотних активів підприємств порівняно з необоротними.

Таблиця 3

Динаміка показників фінансової стійкості підприємств України

Показник	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
1. Коефіцієнт автономії (незалежності)	0,283	0,245	0,247	0,249	0,269
2. Коефіцієнт мобільності	1,037	1,370	1,313	1,371	1,371
3. Коефіцієнт забезпечення запасів власними обіговими коштами	-1,964	-1,689	-1,425	-1,212	-1,079
4. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,730	-0,722	-0,750	-0,693	-0,566
5. Коефіцієнт фінансового ризику	2,527	3,084	3,051	3,015	2,715
6. Співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованістю	1,146	1,525	1,181	1,164	1,168

Джерело: розраховано за даними [10]

Висновок щодо зниження підприємствами фінансової стійкості підтверджується також негативною тенденцією коефіцієнта фінансового ризику. Так, якщо у 2015 р. на кожен гривню, вкладену у власний капітал підприємств, припадало в середньому 2,5 грн. позикових коштів, то у 2019 році їх сума складає 2,7 грн., що вказує на підвищення й так високого рівня залежності підприємств від зовнішнього фінансування.

Позитивним для підприємств України є рівень співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованістю. Так, у 2019 р. на кожен гривню кредиторської заборгованості припадало 1,17 грн. дебіторської. Тобто, підприємства здатні повністю покривати найбільш строкові зобов'язання грошовими коштами, які вони можуть отримати від дебіторів.

Наступною складовою аналізу фінансового стану підприємств України є оцінка показників ділової активності (табл. 4).

Результати розрахунків, наведених у таблиці 4, показали, що динаміка всіх показників ділової активності підприємств України за досліджуваний період була позитивною, виключення складає лише коефіцієнт оборотності запасів. І оборотні активи, і дебіторська та кредиторська заборгованість почали швидше обертатися, що свідчить про підвищення ділової активності підприємств. Зріс також рівень продуктивності праці працівників та віддача основних засобів. А отже, і робочу силу, і основні засоби, підприємства стали більш ефективно використовувати. У той же час менеджменту підприємств необхідно звернути увагу на уповільнення оборотності запасів, оскільки темпи зростання запасів випереджають темпи зростання обсягу продукції, тобто відбувається недоцільне заморожування коштів.

Таблиця 4

Динаміка показників ділової активності підприємств України

Показник	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
1. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,26	1,08	1,35	1,45	1,45
2. Коефіцієнт оборотності запасів	6,07	5,95	5,89	5,87	5,95
3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,05	1,58	2,20	2,35	2,37

4. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	2,35	2,41	2,60	2,73	2,77
5. Продуктивність праці працівників, тис. грн.	893,7	1089,7	1333,8	1548,8	1547,5
6. Віддача основних засобів, грн.	1,94	2,26	2,75	3,04	2,95

Джерело: розраховано за даними [10]

Узагальнюючою характеристикою, що відображає не лише фінансовий стан, а також і ефективність діяльності підприємств, є рентабельність.

На рис. 1 представлено динаміку показників рентабельності операційної й усієї діяльності підприємств України.

Рис. 1. Динаміка показників рентабельності підприємств України

Джерело: побудовано за даними [10]

Представлена на рис. 1 динаміка свідчить про те, що основна діяльність підприємств України є рентабельною, у той час як інші види діяльності приносять збитки. Унаслідок цього показник рентабельності усієї діяльності протягом аналізованого періоду був нижчим, ніж рентабельність операційної діяльності. Найбільші збитки приносить фінансово-інвестиційна діяльність підприємств. Тому менеджменту підприємств слід більше уваги приділяти аналізу доцільності здійснення інших, крім основної, видів діяльності, оскільки вони приносять збитки і негативно впливають на рівень фінансового стану підприємств.

Висновки. Результати проведеного дослідження дозволили зробити висновок, що підприємствам України властиві тенденції щодо погіршення фінансового стану, а саме: відбувається зростання частки поточної кредиторської заборгованості в загальній сумі капіталу підприємств, яка є одним із найбільш ризикованих джерел формування активів; показники платоспроможності та фінансової стійкості не відповідають рекомендованим значенням й існує загроза їх втрати; відбувається уповільнення оборотності запасів у результаті того, що темпи зростання запасів випереджають темпи зростання обсягу продукції; основна діяльність підприємств України є рентабельною, однак інші види діяльності, і в першу чергу фінансово-інвестиційна, приносять збитки.

Виявлені в ході аналізу негативні тенденції та ризики дозволяють запропонувати наступні заходи для покращення фінансового стану підприємств України та підвищення ефективності їх діяльності: менеджменту підприємств необхідно визначити найбільш оптимальне співвідношення складників капіталу, за якого підприємства можуть вільно маневрувати та ефективно використовувати грошові кошти, забезпечуючи тим самим безперебійний процес виробництва і реалізації продукції; зменшити питому вагу короткострокових зобов'язань у загальній сумі капіталу на користь власного капіталу та довгострокових зобов'язань; не допускати появу понаднормативних запасів сировини та матеріалів; збільшити обсяг власних обігових коштів шляхом переходу до виробництва більш рентабельних видів продукції; проводити оцінку доцільності здійснення інших, крім основної, видів діяльності, які є збитковими і негативно впливають на рівень фінансового стану підприємств.

Список літератури

1. Білик М. Д., Котов І. Л. Фінансовий стан підприємства: теорія, методика. Формування ринкових відносин в Україні. 2013. № 5. С. 86-92.
2. Волкова Н. А. Методичні аспекти бізнес-аналізу суб'єкта господарювання. *Інтелект XXI*. 2020. № 2. С. 47-50.
3. Ковальчук Т. М., Вергун А. І. Діагностичний аналіз фінансового стану: теорія та методологія. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. Том 1. №5. С. 129-134.
4. Поддєрьогін А. М., Наумова Л. Ю. Фінансова стійкість підприємств в економіці України : [монографія] К.: КНЕУ, 2011. 184 с.
5. Терещенко О. О. Діагностика фінансового стану підприємства: монографія. К. : Вид-во КНЕУ, 2008. 268 с.
6. Черниш С. С. Проблеми застосування методик аналізу фінансового стану на вітчизняних підприємствах. *Інноваційна економіка*. 2012. № 5. С. 142-146.
7. Приходько Н. І. Поняття фінансового стану підприємства: деякі аспекти його визначення. *ФІП ФІП PSE*. 2010. Т. 8, С. 188-190.
8. Пітінова А.О. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства: сутність і необхідність. *Економічні науки*. 2013. № 4. С. 379-389.
9. Носова Є. Система показників фінансового стану. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2012. № 138. С. 53-56.
10. Державна служба статистики України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 12.06.2021).

References

1. Bilyk M. D. & Kotov I. L. (2013). The financial condition of the enterprise: theory, methodology. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, 5, 86-92 [in Ukrainian].
2. Volkova N. A. (2020). Methodological aspects of business analysis of an business entity. *Intelekt XXI*, 2, 47-50 [in Ukrainian].
3. Koval'chuk T. M. & Verhun A. I. (2015). Diagnostic analysis of financial condition: theory and methodology. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, 1, 5, 129-134 [in Ukrainian].
4. Poddier'ohin, A. M. & Naumova, L. Yu. (2011). *Finansova stijkist' pidprijemstv v ekonomitsi Ukrainy*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
5. Tereschenko O. O. (2008). *Diahnostyka finansovoho stanu pidprijemstva: monohrafia*. Kyiv: Vyd-vo KNEU [in Ukrainian].
6. Chernysh S. S. (2012). Problems of application of methods of the analysis of a financial condition at the domestic enterprises. *Innovatsijna ekonomika*, 5, 142-146 [in Ukrainian].
7. Prykhod'ko N. I. (2010). The concept of financial condition of the enterprise: some aspects of its definition. *FIP FYP PSE*, 8, 188-190 [in Ukrainian].
8. Pitinova A.O. (2013). Comprehensive assessment of the financial condition of the enterprise: the essence and necessity. *Ekonomichni nauky*, 4, 379-389 [in Ukrainian].
9. Nosova Ye. (2012). System of indicators of financial condition. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriiia «Ekonomika»*, 138, 53-56 [in Ukrainian].
10. State Statistics Service of Ukraine (2019). Official web-site. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed June 12, 2021).